

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА КОРОЛЕВИ ВІКТОРІЇ ТА ВІКОНТА МЕЛЬБУРНА: ОФІЦІЙНИЙ ТА ПРИВАТНИЙ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЇ

Іщенко Діана,
здобувачка вищої освіти першого рівня
історичного факультету
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Науковий керівник: **Черевко Оксана,**
кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та археології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Епістолярна спадщина монарших осіб становить особливу цінність для історичної науки, дозволяючи проникнути у глибинні процеси державотворення та розкрити особистісні аспекти визначних історичних постатей. Листування королеви Вікторії з її першим прем'єр-міністром віконтом Мельбурном є унікальним джерелом для дослідження як політичної історії Великої Британії, так і особистісних трансформацій молодой монархині на початку її правління.

Історія епістолярних взаємин королеви Вікторії та віконта Мельбуерна тривала протягом понад десяти насичених подіями років. Перше письмове звернення Вікторії до Мельбуерна, представлене в джерелі, датується 29 червня 1837 р. – лише через дев'ять днів після її сходження на престол, коли юна королева робила перші кроки в державному управлінні. З боку ж віконта Мельбуерна кореспонденція була вперше надіслана королеві 20 червня того ж року, в день смерті Вільгельма IV та фактичного сходження на престол монархині. Їхня кореспонденція тривала значно довше офіційної співпраці на державних посадах – останній лист від королеви до Вільяма Лема було написано 15 березня 1848 р., майже через сім років після завершення його прем'єрства, що свідчить про глибину їхніх особистих зв'язків. Мельбурн завершив свій епістолярний діалог з Вікторією листом від 30 грудня 1847 р., майже за рік до своєї смерті, підкреслюючи важливість цих стосунків, які пройшли шлях від суто офіційних до теплих дружніх.

Проаналізувавши епістолярну спадщину королеви Вікторії, можна чітко простежити, що її листування з прем'єр-міністрами Сполученого Королівства мало виразні структурні особливості, які суттєво відрізняли його від кореспонденції з іншими офіційними особами та членами

королівської родини. Ця відмінність значною мірою зумовлювалася тогочасним придворним етикетом та статусом відносин монарха і глави уряду. У кореспонденції з Мельбурном особливо помітною є відсутність традиційної початкової звертальної фрази. Тобто листи монархині зазвичай починаються з основного викладу суті. Ми можемо виокремити лише деякі з них, які були найбільш поширені: «Королева отримала повідомлення лорда Мельбурна» [1, с. 80, 98], «Королева отримала обидві записки (листа) лорда Мельбурна» [1, с. 99, 184], «Королева пише лише два рядки,» [1, с. 194]. Ця лаконічність вступу створювала атмосферу постійного, безперервного діалогу між монархиною та її прем'єр-міністром, підкреслюючи регулярність та інтенсивність їхньої комунікації.

У листуванні між королевою Вікторією та віконтом Мельбурном виразно простежується особлива стилістична традиція епістолярного етикету. Використовуючи граматичної конструкції третьої особи, звертаючись до себе та один до одного не безпосередньо, а через формальні титули й імена. Вікторія у своїх листах часто писала про себе: «Королева дуже задоволена...» [1, с. 99], «Королева хоче знати,...» [1, с. 172, 310], або «Королева сказала,...» [1, с. 310], в рідких випадках застосовується займенник «я». Аналогічно, звертаючись до Мельбурна, вона використовувала конструкції на зразок: «Королева вважає, що лорд Мельбурн діяв дуже розсудливо...» [1, с. 99], «Королева направляє лорда Мельбурна до містера Енсона» [2, с. 36].

Особливою стилістичною характеристикою епістолярної спадщини королеви Вікторії у листуванні з лордом Мельбурном є відсутність стандартизованих завершальних формул. На відміну від суворо регламентованого листування з іншими адресатами, де використовувалися формальні прощальні звороти та підписи, кореспонденція з Мельбурном демонструє більш прагматичний підхід. Завершення листа відбувалося там, де королева вважала тему вичерпаною, без додаткових етикетних фраз чи прощальних формул. Цей підхід підкреслює робочий, діловий характер їхньої комунікації.

На нашу думку, варто зазначити, що стилістична структура епістолярію з боку віконта Мельбурна дещо відрізняється. На відміну від стилю Вікторії, Мельбурн майже незмінно розпочинав свої листи з однієї з звертальних формул, яка могла дещо змінюватись в послідовності слів: «Лорд Мельбурн виконує свій скромний обов'язок перед Вашою Величністю» [1, с. 108, 126, 128, 129, 137...] [2, с. 92, 140]. Віконт Мельбурн дотримувався такого ж формату комунікації від третьої особи, пишучи: «Лорд Мельбурн буде в Сент-Джеймсі за двадцять хвилин до десятої» [1, с. 108], «Лорд Мельбурн надсилає листа, який він отримав сьогодні...» [1, с. 231], «Лорд Мельбурн мав велике задоволення вчора

побачити Вашу Величність...» [1, с. 412]. Ця манера письма від третьої особи була не просто формальністю – вона підкреслювала офіційний характер комунікації, навіть у випадках, коли зміст листів торкався особистих питань, і слугувала своєрідним мовним бар'єром, що підтверджував належну дистанцію та підкреслював королівську гідність і статус обох кореспондентів.

Безпосередньо в самому тексті листів віконт Мельбурн використовував шанобливе звертання «Ваша Величність» [1, с. 74, 92, 98, 100, 103...] [2, с. 17, 24, 52, 92, 140], що підкреслювало його визнання королівського статусу адресата навіть у розпалі обговорення поточних справ. Щодо завершальних елементів, то листування Мельбурна з королевою демонструє ту ж особливість, що й кореспонденція з боку Вікторії – відсутність усталених прощальних формул. Як і у випадку з листами монархині, його послання або обриваються через фрагментарність збережених документів, або закінчуються природним логічним завершенням викладеної думки.

Змістову наповненість листів королеви Вікторії до прем'єр-міністра віконта Мельбурна можна розподілити на кілька категорій. Першою категорією варто виділити блок листів офіційного епістолярію. Сюди ми можемо віднести кореспонденцію, яка стосується питань внутрішньої політики, тобто в них обговорювалися законопроекти, реформи та інші аспекти державного управління. До цієї категорії належать 15 листів, які мають хронологічні межі від 29 червня 1837 р. до 7 грудня 1845 р. За представленими даними, можна зрозуміти, що особливо інтенсивним було листування у травні 1839 р., що збігається з періодом політичної кризи, відомої як «Криза спальні».

У своїй роботі Енн Сомерсет описує дану подію таким чином: «Рано вранці 7 травня, коли Палата громад голосувала за те, чи передавати «Ямайський білл» до комітету, урядова більшість складала лише п'ять депутатів. (...) Мельбурн написав королеві, що повинен піти у відставку(...), порекомендував їй спочатку покликати герцога Веллінгтона. (...) Веллінгтон розчарував Вікторію, сказавши, що він занадто старий і глухий, щоб бути прем'єр-міністром, і порекомендував їй звернутися до сера Роберта Піля. (...) Коли Піл порушив питання про дам королеви, сказавши: «Тепер про дам», королева перебила його: «Я не можу відмовитися від жодної з моїх фрейлін». (...) Піль повідомив королеві, що не може вступити на посаду, якщо вона не передумає. (...) Постаріла королева Вікторія пізніше визнала, що причиною «кризи в опочивальні» була «виключно моя власна дурість» [4].

В одному з листів, від 9 травня 1839 р. королева пише «Сер Роберт Піл повадився дуже погано і наполягав на тому, щоб я віддала моїх леді, на що я відповіла, що ніколи не погоджуся, і ніколи не бачила чоловіка таким наляканим» [1, с. 162].

Зовнішньополітичні питання обговорювалися між королевою Вікторією та віконтом Мельбурном значно рідше, що відображено у кількох листах, їх фрагментах, від 4 березня 1842 р., 17 липня 1842 р. та 15 березня 1848 р. Нас зацікавив останній лист, який припадає на період революційних подій у Європі, що підкреслює увагу монархині до міжнародної ситуації, навіть в той момент, коли Вільям Лем вже відійшов від своїх повноважень голови уряду.

Революція 1848 р. стала одним із найбільших політичних потрясінь у Франції XIX ст. Вона спалахнула на тлі глибокої соціально-економічної кризи, що охопила країну. У лютому 1848 р. на вулиці міста вийшли тисячі незадоволених громадян. Почалися сутички з поліцією, які швидко переросли в масове збройне протистояння. Король був змушений зректися престолу та тікати з Франції з сім'єю. У цьому листі королева Вікторія висловлювала своє занепокоєння: «Революція у Франції – це сумна і тривожна річ... Бідолашний король і його уряд припустилися багатьох помилок протягом останніх двох років і були вперті й абсолютно сліпі до останнього, поки втеча не стала неминучою» [2, с. 164–165].

У матеріалах газети *Patriot*, датованою 6 березня 1848 р., наведено наступні відомості про короля та королеву: «Колишній король був у дорозі вісім днів і ночей, і манівцями дістався Трепорта (...) Після того, як вони довго борсалися, їх підібрав один із саутгемптонських пароплавів, взяв королівських втікачів на борт і попрямував до Ньюхейвена» [5].

Документально підтверджено обговорення кадрових питань у листах від 10 липня 1837 р., 30 серпня 1841 та 28 травня 1842 р. Ці листи стосувалися призначень на важливі державні посади та інших подібних рішень, що вимагали монаршої уваги.

Листування приватного характеру між королевою Вікторією та віконтом Мельбурном налічує 24 листи та має наступні хронологічні межі від 10 липня 1837 р. до 31 липня 1845 р. Примітно, що особисте листування продовжувалось і після відставки лорда Мельбурна з посади прем'єр-міністра у 1841 р., тривало протягом 1842 р. і зберігалось навіть у 1845 р.

До прикладу, на нашу думку, варто виокремити лист від 7 жовтня 1839 р., в якому королева пише наступні рядки: «Королева посилає маленький амулет, який, як вона сподівається, може вберегти лорда Мельбурна від усього зла...» [1, с. 187]. Цей короткий, але емоційно насичений фрагмент демонструє емоційний зв'язок між монархиною та лордом Мельбурном, який виходив за межі формальних державних відносин. Подарунок амулета демонструє не лише заботливість, характерну для цієї епохи, але й щирі турботи Вікторії про добробут свого наставника.

Листування віконта Мельбуерна з королевою Вікторією можна класифікувати за змістовим наповненням на декілька основних категорій: офіційну та приватну кореспонденцію. У свою чергу офіційний епістолярій охоплює питання державної важливості та поділяється на три групи.

Листування щодо внутрішньої політики включає обговорення законопроектів, реформ та інших аспектів державного управління. Всього нараховується 86 листів з цієї тематики за період від 20 червня 1837 р. до 21 липня 1846 р. Особливо інтенсивним було листування у травні 1839 р. (7 листів протягом 7–10 травня), що збігається з періодом «Кризи спальні». Також значна кількість листів припадає на період 1841 р., коли відбувалася зміна уряду.

На нашу думку, варто виокремити лист від 7 травня 1841 р. де Мельбурн пише королеві Вікторії: «Лорд Мельбурн упевнений, що ваша величність розгляне спокійно й неупереджено, зробіть те, що буде найкращим для ваших власних інтересів та інтересів країни, які тотожні (...) Цукрове питання зачіпає стільки інтересів: жителів Вест-Індії, Східної Індії, противників рабства та інших, що значна кількість наших прихильників буде спонукана або отримати осторонь, або голосувати проти нас(...) Такий стан речей нав'язує нам альтернативу розпуску або відставки, і спробувати вперше, не досягнувши успіху, означало б поставити вашу величність і себе в гірше становище, ніж та, в якій ми перебуваємо зараз» [1, с. 270].

Ця цитата демонструє скрутне політичне становище, в якому опинився уряд лорда Мельбуерна у травні 1841 р. «Цукрове питання» стосувалося торгівлі та мит на цукор, що було тісно пов'язано з питанням рабства в британських колоніях. Мельбурн чітко окреслює королеві неминучість політичної кризи та свою оцінку можливих шляхів виходу з неї. Примітно, що він наголошує на тотожності інтересів монарха та країни, підкреслюючи конституційний характер британської монархії.

Зовнішньополітичні питання обговорювалися у 19 листах за період від 3 серпня 1839 р. до 19 червня 1844 р. Найбільша концентрація цієї кореспонденції припадає на жовтень 1840 року (6 листів). Цей період припадає на завершальний етап напруженості на Близькому Сході, зокрема фінальну фазу Другої османсько-єгипетської війни. Тож з цього приводу ми можемо виокремити лист від 9 жовтня 1840 р.: «Французький уряд повинен бути проінформований про те, що єдиний спосіб, за допомогою якого умиротворення може бути введено в дію, – це прийняття Мехемом Алі умов договору, а потім отримання від султана умов, які повинні бути попередньо погоджені його союзниками...» [1, с. 236]. Наведений фрагмент листа яскраво демонструє складну дипломатичну гру навколо розв'язання конфлікту, в якій держава на чолі з Вікторією намагалась балансувати між підтримкою сил Османської імперії та

власними геополітичними інтересами в регіоні. Показовою була позиція щодо Франції, яка в цей момент залишалася фактично ізольованою від коаліції через свою підтримку Мехмета Алі.

«Єгипетська криза 1839–1841 рр., спричинена спробами перегляду Кютахійського договору, загострилась під впливом британської політики. Після розгрому турецької армії в битві біля Нізіба та переходу турецького флоту на бік Єгипту, європейські держави (крім Франції) втрутились у конфлікт. Лондонська конференція 1840 р. санкціонувала військову допомогу Туреччині, що призвело до військових дій британського, австрійського і турецького флотів проти Єгипту. Залишений без французької підтримки, Мухаммед-Алі капітулював, втративши контроль над територіями в Адані, Сирії, Палестині, Аравії та на Криті. Згідно з указами султана 1841 р., Єгипет і Східний Судан стали спадковими володіннями Мухаммеда-Алі, однак його армія була суттєво скорочена, військове кораблебудування заборонено, а сам паша зобов'язався визнати владу султана та сплачувати данину» [3].

Питання призначень на державні посади та інші кадрові рішення обговорювалися у 5 листах, датованих періодом від 3 травня 1841 р. до 26 квітня 1842 р. Більшість цих листів (4 з 5) припадає на період формування нового кабінету міністрів у вересні-жовтні 1841 року.

Листування приватного характеру становить найбільшу категорію кореспонденції між лордом Мельбурном та королевою Вікторією та нараховує 79 листів за період від 6 жовтня 1837 р. до 30 грудня 1847 р. Приватне листування залишалося особливо інтенсивним у серпні-вересні 1841 року (9 листів) та протягом 1842 р. (14 листів), що підтверджує збереження глибоких особистих стосунків між Мельбурном та королевою навіть після його відставки з посади прем'єр-міністра аж до 1847 р.

На нашу думку, доцільно виокремити лист від 1 грудня 1841 р., де віконт Мельбурн готові Королеві вибрати перше ім'я для принца Сполученого королівства: «Лорд Мельбурн дуже радий почути таку гарну розповідь про Спадкоємця та Королівську принцесу і відчуває себе дуже вдячним за інформацію щодо запланованих імен (...) Едвард – це гарне англійське ім'я, яке має певний рівень популярності. та пов'язане з давніми спогадами. Альберт – це також старе англосаксонське ім'я (...), але воно не було настільки розширеним і не настільки вживаним з часів Конкісти» [1, с. 364–365]. У цьому фрагменті листування яскраво проявляються особливі довірчі відносини між віконтом Мельбурном і королевою Вікторією. Мельбурн не просто дає формальну пораду, а висловлює особисте ставлення, аналізує історичні конотації імені, але при цьому делікатно залишає остаточне рішення на розсуд королеви.

Висновки. Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що епістолярна спадщина королеви Вікторії та віконта Мельбурна є унікальним

історичним джерелом, яке демонструє не лише офіційні державні відносини, але й приватний особистісний зв'язок між монархинєю та її першим прем'єр-міністром. Їхнє листування, що тривало з 1837 по 1848 р., характеризується особливими стилістичними рисами: використанням третьої особи, відсутністю стандартних звертальних і прощальних формул у листах королеви, але дотриманням певних етикетних норм з боку Мельбурна. Тематично епістолярій охоплює широкий спектр питань від внутрішньої та зовнішньої політики до приватних справ, а його інтенсивність у певні періоди свідчить про важливість цієї комунікації як для справ державних, так і для особистих стосунків, де віконт став для молодій королеви не лише наставником у державних справах, але й довіреною особою, до якої вона зверталась і після завершення його прем'єрства.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Letters of Queen Victoria: A Selection from Her Majesty's Correspondence between the Years 1837 and 1861. Volume 1, 1837–1843.
2. The Letters of Queen Victoria: A Selection from her Majesty's correspondence between the years 1837 and 1861. Volume 2, 1844–1853.
3. Бур'ян М. Єгипетська криза 1839–1841. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
4. Somerset Anne. Queen Victoria and her Prime Ministers: A Personal History HarperCollins, 2024. 576 p.
5. Arrival of Louis Philippe in England. Patriot, 06.03.1848. URL: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/viewer/BL/0002580/18480306/035/0007?browse=False>